

HUSZÁR SÁNDOR

## Erkölcseileg magasszintű társalgás arról, hogy a tanú a bűnös

Ezen a csendes őszi reggelen a kaputelefon bűgása ébresztett fel. Egész pontosan: bűgásra ébredtem. Fogalmam sem volt arról, hogy mi és miért bűg.

Különben gyakran ébredek arra, hogy csengetnek, de álomban mindig a bukaresti lakásunk bim-bamját hallom. Ezt a helyzetet aztán hamar átlátom, és igyekszem sietve visszaaludni. Bűgás azonban még nem költött azóta, hogy immár három éve ebbe a szegedi lakásba költöztünk.

Így aztán rövid helyzetazonosító tépelődés után végül kiugrottam az ágyból, és rohantam a hallba. Közben még egy pillantást vetettem az órára, és emlékszem, azt kérdeztem magamtól: ki az a tapintatlan fráter, aki hajnali háromnegyed nyolckor felver?

– Halló!

– Szervusz Lajos! Én vagyok az, Tibi! – mondotta egy ismerős hang, kissé olyan hangsúllyal, mintha e felriasztásért hálás kellene lennem neki.

– Szervusz... – feleltem bizonytalanul, mert egyelőre fogalmam sem volt arról, hogy ki az a Tibi.

– Na, hogy vagy?

– Jól.

– Délután itthon leszel?

– Itthon – feleltem most már élénken, mert közben rájöttem, hogy a temesvári barátom beszél.

– Egy kongresszuson veszek részt, itt a szomszédodban, a Dugonics téren. Ahogy véget ér, átjövök.

Hát ebben maradtunk.

Ahol összeütnék két fedőt, Tibi megjelenik – morfondíroztam magamban, mert fogalmam sem volt arról, hogy milyen kongresszust tartanak a szomszédodban már megint, a tudtomon kívül. De a filozófia itt abbamaradt, mert visszaértem az ágyba, és eltökéltem, hogy bepótolom a Tibi által elorzott negyedórát.

Alvás helyett azonban furcsa asszociációk leptek meg. Arról, hogy bizonyos emberek, sőt városok is egy-egy képet, képsort idéznek fel bennem. Szülővárosom nevének, Kolozsvárnak említésére – például – a főtéri lábasház, a Newyork kávéház és az Egyetem utca vonalát látom, el egészen a piarista templomig. Mintha épp akkor ott járnék. És a kép mintha az életérzésem illusztrációja volna. De miért pont ez a képsor?

Bukarestben a Dimbovica folyó bal partján járok az – azóta lebontott – Operett Színháztól az Opera vonaláig. De oly eleven az élmény, hogy még a patak szagát is érzem. Igaz, hogy húsz évig a közelben laktam, de ezen az úton hússzor sem mentem végig... Talány.

Így vagyok emberekkel is. Emlékeimben Balogh Edgár – háta mögött összefogott kezekkel, kissé görbén – sétál. „Téged az aktív kortársaim közé sorollak!” – rivall rám, nyilván töprengései mélyéről, Kolozsváron, a főposta előtt. Nyilván jó három évtizede.

Gáll Ernő, első főszerkesztőm, jobb keze mutatóujjával az orra tövét feni. Huszárka, Huszárka, magát kinevezték írónak! – mondotta az ötvenes évek elején, fiatal újságíró koromban, amikor pár novellám megjelenése után meghívtak Bukarestbe, a Fiatal Írók Országos Kongresszusára. És emlékszem: őszintén meg volt rendülve. Fazekas János – életem során hol miniszter, hol valamiféle központi bizottsági nagyfejű, de a sorsomban mindig jelen van, és sohasem rossz oldalon – nos, őt ez a mondása idézi fel bennem: „Ne vitatkozzatok, írjatek sok jó brossurákat!” Ugyanis ezt nekünk, magyar íróknak parancsolta, mégpedig tiszta nemzetmentő szándékkal.

Nos, ebben a panoptikumban Tibi telefonál. Mert Tibi annak ellenére, hogy atomfizikus, a nemzetiségi közéletben mindig nyakig benne volt. És gyors, hadari beszédével – „izé” helyett a „hogyhijják, hogyhijják” állandó ismétlésével – örökösen nemzeti bajainkat osztotta. Már azt se tudom, mikor és hol ismerkedtünk össze, de az bizonyos, hogy évtizedek óta barátomnak tudom, annak ellenére, hogy mindig sok száz kilométerre laktunk egymástól.

Maga a telefonálás, mint őt idéző klisé már érthetőbb. A mostanit leszámítva, négy évvel ezelőtt beszélgettünk utoljára – akkor is telefonon. Nyolcvannyolc decemberében. Igen, a bukaresti lakásomban akkor még megvolt a telefon. Bútor már kevés volt, de a telefon még működött.

A hidegre emlékszem, ami a szobákban volt. Meg arra a se kint, se bent állapotra, ami életünket jellemezte. Na és a Tibi hangjára, amely déltájban csattant fel, s amely örömteli volt.

– Tehát akkor nincs kivándorlás! Minden rendbejött! – kiáltotta.

– Mi jött rendbe? – kérdeztem én, már nem is tudom, milyen hangfekvésben.

– Látom, hogy a hatalom...

– Mi van a hatalommal?

– Most jövök a könyvesboltból – folytatta, már bátrabban, mint aki ugyan tudja, hogy lehallgatnak, de megtalálta a posszibilis hangnemet. – Szóval látom, hogy a hatalom önkritikát gyakorolt a te ügyedben.

– Mit csinált? – nyikorogtam inkább, mintsem kérdeztem. – Mit láttál?

– Azt láttam, kérlek – mondotta Tibi, most már érezhetően a szekusoknak –, hogy a Ceaușescu elvtárs születésnapjára kiadott díszkötetben az ország, sőt a világ nagyjai mellett te is helyet kaptál.

– Mit kaptam? – kérdeztem döbbenet.

– Cikkben köszöntöd te is az ország vezetőjét.

– Tibi, te bolond vagy... – mondtam neki annak az embernek a lemondásával, akinek már amúgy sincs mit veszítenie.

– Miért? – vitatkozott kétségbeesetten Tibi. – Hiszen a két szememmel láttam a cikkedet!

– Milyen cikket?! – kérdeztem most már hisztérikusan, mert bár tudtam, hogy Tibi az országban maradásom lehetőségét ünnepli, kezdett nagyon bosszantani ez a rossz viccnek tűnő ügy.

– A te cikkedet Ceaușescu elvtársról! – makacskodott a régi barát. – De Tibi drága – próbáltam uralkodni magamon –, itt valami tévedés lehet...

– Mondom, hogy a kezemben volt a könyv!  
 Azt hiszem, itt már egészen halk voltam, mint aki kegyelemért könyörög.  
 – Ez akkor sem lehetséges.  
 – Miért? – ment bele a süketek párbeszédének hangulatába a barátom.  
 – Először is azért, mert nem írtam semmiféle cikket Ceaușescu elvtársról.  
 – Hát akkor én egy őrült vagyok!  
 – Másodszor – kiáltottam közbe –, tudod jól, hogy hónapokkal ezelőtt, amikor elkobozták a kézirataimat, visszaadtam a párttagsági könyvemet.  
 – Ezt tudtam – felelte. – De gondoltam, hogy azóta a helyzet változott.  
 – Valóban változott. Ugyanis a napokban behívtak az egyik kerületi pártbizottsághoz, ahol két perc alatt kizártak a pártból.  
 – De hát ennek mi értelme volt?  
 – Na hallod?! Hát a presztízs. Olyan nincs, hogy én lépek ki. Azért vagyok kint, mert ők kizártak!

Most Tibin volt az összeomlás sora.

– És akkor, hogy került a cikked abba a kötetbe?

– Hát ez a rejtély. Erről kell beszélnünk.

...Szóval ez így volt. Ennek is már több mint négy esztendeje. Sok barátom csodálkozott azóta is az ügyön, de kételkedésnek nem volt helye. A cikk valóban létezett, és azt is tudta már a fél ország, hogy bent van az áttelepülési kérelmünk. És – mondom – a lakás már félig üres volt. Adogattuk, meg ajándékoztuk el a javainkat.

Csak a nimbuszom csökkent le pár nap alatt. Ugyanis rövidesen kiderült, hogy a Csasz pribékjei nem csak az én – ellenzékinek számító, de ezen a szinten jelentéktelen – személyem nevében írtak a vezérről dicsőítő cikket januári születésnapjára, hanem koronás fők nevében is. A Szabad Európa Rádió román adásában ezt követően hetekig ez volt a téma, hogy számos ország nagykövete, vagy magasabb külügyi képvisellete magyarázatot kért ilyen értelemben a román kormányzattól.

Nos, hát így indult az a nap valamikor kilencvenkettő kora őszen. Mert – gondolatfutaim sejtetik – felkeltem nemsokára. És felöltöztem. És Irmivel együtt terveket kovácsoltunk, mint minden reggel. Persze, most már nem világmegváltó terveket, mint romániai évtizedeink során. Most beérjük a saját megváltásunkkal. Sőt kevesebbel is. Azzal, hogy a felvirradt napot elviselhetővé tegyük. Mit kell vásárolni. Kinek kell levelet írni. Életünk e harmadik felvonásának szereplői közül kinek van név- vagy születésnapja.

Az itt töltött évek óta valóságos rituálévá lett ez a reggeli, kávé melletti ücsörgés. Ilyenkor gondolatban végigjárjuk új világunkat, amely hála az egeknek, bővül. Nemcsak gyerekeink jöttek elérhető közelbe, megközelítettek lelkek is. Más, nálunknál kevésbé árva ember barátának mondaná őket. Nekem a szó valahogy kevés. Hiszen van úgymond édes testvérem, aki nem tudja a címemet. És van Szepesi Gyurim, aki ma az északi sarkon tárgyál, holnap a délin, és nincs az a szeglete a Földnek, ahonnan ne írna. Hát ha testvér az, akitől meghalhatok, akkor Gyuri mi?

Nos, mindezt sorban megbeszéltük Irmikével, és azt is eldöntöttük, hogy Tibinek mit főzünk ebédre. Ezután a várakozás szorongása volt soron.

Ugyanis akkor már voltak fájó tapasztalataink. Íróársam, akihez kolozsvári éveim alatt a legközelebb éreztem magam, többször elment belvárosi lakásunk előtt, és nem volt ideje becsengetni hozzánk.

Jele volt ez egyebek mellett annak, hogy Erdélyből ki vagyok utálva. Ezt tudomásul kell venni és kész! Az ember álljon jól önmagáért minden helyzetben. Kívül kerültem a napi politika eseményein – bár negyven évig nyakig benne voltam –, nos, ha ezek után, és ebben az új helyzetben hasznomat látja a világom, akkor remény van arra, hogy megérem halálom tizedik évfordulóját. Ha nem? Egy ismeretlen sírral több lesz a szegedi temetőben.

Persze ez már a krónikus alkoholhiány.

Csak jönne már Tibi, mert addig nem ihatok.

\*

Sötétedett, amikor végre megérkezett.

És az arca is valahogy sötétebbnek tűnt, mint eddig.

Hiszen az én tudatomban Tibi – minimum harminc éve – nevet. Most pedig – még hadarni is elfelejtett. Szabatos volt, mint – feltételezem – az egyetemi előadásain.

Arra gondoltam, hogy közel négyévi távollétünk óta nyilván ő is változott. Hiszen a környezetemben szinte minden és mindenki átesett valamiféle változáson. Hogy is van az a (még iskolában tanult) latin közmondás – aminek őszintén szólva mind-egyik nem tulajdonítottam közhelynél nagyobb szerepet –, „Tempora mutatur et nos mutamur in illis”. Az idő változik, és mi változunk benne. És ez mára lám, véres valósággá lett!

Magyarországi áttelepülésünkig ugyanis az volt a kényszerképzetem, hogy közel negyvenévi közéleti munkálkodásom során emberségre sikerült váltanom a közszerepléssel járó megalkuvásaimat. Bár voltak a kottában olyan diszsonáns hangok is, amelyek megkérdőjelezték e felhőtlen optimizmust.

Csak egyetlen kicsi, de kicsiségében is nagyon fájdalmas példa. Csak azért, hogy bárki megfoghasson. Hiszen lám, új irodalmi stílust eredményezett nálam az a félelmem, hogy hazugnak tartanak. Utóbbi időben írt műveim mindenike a tények igazának is megfelel, nem csak az igazság fikciós ismérveinek.

Nos, a bukaresti lapalapításomról – mert aki most találkozik velem először, annak elmondhatom, hogy ilyen is volt az életemben – sokat írtam, és sokszor elmondtam, hogy életem akkor sem úgy alakult, ahogy szerettem volna. Én eredetileg azt hittem, hogy kortársaim bizalma révén ajándékot kaptam, hogy szép lassan kiderüljön, vállalkozásom hallatlan felelőssége révén hatalmas adósságtömeg szakadt a nyakamba.

Persze, én erre a vállalkozásra – bármilyen sokat is emésztett fel az életemből – ma is büszke vagyok. Akkor is, ha már az indulás előtt rá kellett jönnöm arra, hogy írástudó kortársaim nem bíznak bennem. Pontosabban: hogy a kinevezéssel, a rendszer bizalmával – kortársaim bizalma megcsappant. Lényegében a rendszernek szólt a bizalmatlanság, de én szenvedtem tőle. Hiába kínáltam lakást, fizetést, azok a közéletileg fontos személyiségek, akiket szerettem volna elhozni, egyszerűen a szemembe nevettek. Írnak – ha fizetek, de szülőföldjüket, Erdélyt elhagyni nem hajlandók.

Így kezdtem jobbára autszeiderekkel. Olyan, jobbára rendes és nem is tehetségtelen ifjoncokkal, akiknek ugyan sosem volt álmuk az újságírás, de akiknek pillanatnyilag jobb lehetőségük nem volt az érvényesülésre.

Andor ezek prototípusa. Akit Méhes György kollégám határozott kérésére vettem fel. Mégpedig úgy, hogy soha egy sorát sem olvastam. Sőt úgyabbul! Úgy, hogy soha egy sort sem közölt. De Méhes a barátom volt, és ő azt mondta, hogy ezt a lépést meg kell tennem. És számomra nem volt más bizonyosság, mint a barátaim véleménye.

És meg kell mondanom, hogy nem is csalódtam Andorban. De úgy is mondhatnám, hogy Méhesben nem csalódtam. Ugyanis Andor nemcsak tanulékonynak, de a szociálisnak is kiváló volt. Hamar beilleszkedett a számára addig ismeretlen szerkesztőségi munkakörbe és közösségbe, sőt a publicisztikai tehetsége is hamar felszínre bukkan. A műveltségéről addig is tudomásom volt, bár abban egymagában nem nagyon bíztam. Andor azonban megcáfolt minden kételkedést. Jó újságíró lett. Sőt annál is több: jó közösségépítő ember. Ami a mi bukaresti magyar képviselőnkben nagyon fontos tulajdonságnak bizonyult.

Így esett aztán, hogy mikor 1973 januárjában Földes Laci barátom és helyettesem meghalt, másik kortársam és helyettesem Gálfalvi Zsolt minisztériumi igazgató lett, és én a lapvezetésben teljesen egyedül maradtam, Andort léptettem elő főszerkesztő-helyettesnek.

Meg kell mondanom, hogy ez nem volt olyan egyszerű dolog, mint ahogy így utólag tűnik. Elsősorban a szakma tiltakozott. Azt mondták, hogy mamelukokat képezek, akik nem veszélyeztetik az én főnöki posztomat. Persze én akkor is magyaráztam az elhatározásomat, mert az az érzésem, hogy az egész életem egy összefüggő magyarázkodás, sőt egy teljesen felesleges magyarázkodás.

No, de zárjuk le ezt a pártállamiság idején megesett ügyet. Térjünk át a tiszta demokrácia időszakára, amikor én már a partvonalon kívül voltam, Andor pedig miniszterhelyettes lett. És ebben a minőségében Pestre is ellátogatott. És akkor megkérdezték ottani barátaim, hogy mit izen a jó Huszárúrnak. És ő azt nyilatkozta – nem mondhatom, hogy üzente is –, hogy én nem voltam elég türelmes. Nem volt türelmem kivárni a zsarnok bukását.

Érdekes: 1983-ban együtt váltottak le a főszerkesztői, illetve őt a főszerkesztő-helyettesi állásból. Mégpedig azért őt is, mert nem árult el engem...

És mit ad az Úristen? A kiátkozottság időszakában elhatárolja magát tőlem. Én nem minősítek, én megállapítok. Ezért aztán nincs a megítéléséhez más fogódzóm, mint a lélektani közhely: az emberek többsége végül is megbocsátja, ha vele rosszat teszünk – a jót azonban soha. És ennek – szerintem – abszolút hihető lélektani magyarázata van. Ha ellenem követnek el rosszat, és én azt megbocsátom, akkor én nagy lélek vagyok. De ha életem során engem kellett valamilyen módon megsegíteni – akkor én gyenge ember voltam, és gyanús, hogy akkori segítőm ma hálát vár el tőlem, mert adósa maradtam.

Mindez tehát benne volt a tudatomban, de ennek ellenére a Tibi fojtottságáról semmit sem tudtam. Azt gondoltam, hogy a jelenlegi romániai helyzet tette őt ilyen hallgataggá. Csak később, némi italok után kezdtek bennem egyéb irányú gyanúk ébredezni, és kezdtem ilyen értelemben nála tájékozódni.

Mondta is szegény feje – neki sem lehetett könnyű a mellébeszélés – hogy milyen nagy dolog a hungarológia. Merthogy hungarológiai kongresszuson vett részt, és hogy ott a világ minden tájáról előfordultak egyének, akik a magyarságtudományban járatosak.

Eszembe is jutott, hogy negyvenévi újságírói, írói szolgálat után én miért nem érdemeltem ki a hungarológus kitüntető címet, de erről a panaszomról hallgattam, mert nem akartam Tibit megzavarni. Csak később kérdeztem meg, akkor is nagyon halkan és nagyon félve, hogy vajon engem, aki ebben a kérdésben eléggé járatos vagyok, miért nem hívtak meg a szomszéd utcába?

Tibi persze ezt nem tudhatta. Én azonban tovább kavartam a szagos szemetet. És az vajon miért van, hogy az utóbbi időben sehova sem hívnak? A romániai lapok véletlenül sem írják le a nevemet. A magyarországi újságok nem válaszolnak a leveleimre...

Csak egy darabig bírta szó nélkül Tibi, aki – mint kiderült – ma is barátom, bár kitetszett, hogy a mi viszonyunkban is jelen van valami a világban oly általános zavarból.

Ez azonban csak valamikor a harmadik liter bor után derült ki, amikor kissé bátoratlanul megkérdezte, hogy mit tudok az otthon rólam kialakult véleményekről.

Már maga a kérdés is megdöbbentett. Tudtam, hogy egy Ceaușescu alatt lappangó értelmiségi csoport most erénynek játssza ki az akkori meghunyászkodását, és hogy ezek a magamfajta akkori szerepjátzókat a kommunista rendszerrel együttműködő karrieristáknak nevezik, de hogy az efféle vádak még a Tibi-félék is meghallják, azt álmomban se hittem volna. Pedig akkor már láttam lemondó legyintéseket a Sütő Andris nevének hallatán is.

És akkor kezdtem kétségbeesetten sorolni a fájdalmaimat. Hogy a naplómról azt terjesztik, hogy hamisítvány. És megmutattam Tibinek annak az írókollégámnak a levelét, aki a napló egy részének a nyolcvanhét decemberében történt elkobzásakor sajnálkozását fejezte ki, most pedig azt híreszteli, hogy nincs naplóm. És ilyen történetem sok van. És valósággal megbénulok, amikor velük szembesülök. A szekuritáté vádjaitól nem félttem annyira, mint félek ma a fajtám gyűlöletétől. A szekuritáté ugyanis megelégedett annyival, hogy megfélemlít. Ezek a ma érvényesülni akarók nem adják alább a megsemmisítésemnél.

Mutattam neki egy Magyarországon megjelent cikket, ahol Gaál Gábor egyik gyilkosa kommunista kollaboránsnak mondja Balogh Edgárt, aki a nemzetiségi lét hőse és mártírja. Tehát itt nem az én személyemről és nem az én ellenségeimről van szó, hanem sokkal többről. Azt is megkérdeztem magamtól: vajon ez a sajátos romániai rendszerváltás?

Azt hiszem, nem a bor hatására, inkább kétségbeesésem láttán határozott úgy Tibi, hogy mégis beszélni fog.

\*

– Nem akartam elmondani. Tudom, hogy fájdalmat okozok. Bár a lelkiismeretem tiltakozott az úgymond tisztességem ellen. Azt mondtam, még az elítéltnek is joga van tudni, hogy mivel vádolják. Vagy legalábbis azt, hogy miért vádolják.

Szóval itt Szegeden, a kongresszus idején három napig együtt laktam egy közös erdélyi ismerősünkkel, akinek a nevét már azért sem árulom el, hogy ne súlyosbítsam a bajt. Névtelenül talán könnyebb lesz elviselni az ügyet.

Annyit elárulhatok, hogy az illető a mi korosztályunkból való. Ceaușescu alatt is nemzetiségi vonalon dolgozott. És amit itt, a kongresszuson tudtam róla meg: határozott és nagyon radikális személyiség. Őszintén szólva én régebben nem nagyon ismertem, de itt határozottan meglepett. Például tartott egy nagyon hatásos előadást, amelyben a tények sokaságával bizonyította, hogy a mostani román nacionalista politika egyik előfutára Petru Groza volt. Aki a magyar tömegek előtti népszerűségével jelentős mértékben segítette a kommunisták háború utáni győzelmét. Sőt azt is, hogy a párizsi békeszerződés újra Romániának ítélje Erdélyt. Ő vette rá például a Magyar Népi Szövetség akkori vezetőit, hogy mondjanak le a nemzetiség biztonságát szavatoló nemzetközi garanciákról, hogy ezáltal demonstrálják: lám, az erdélyi magyarság mennyire bízik a román adminisztrációban.

Nem szóltam közbe, bár az ügy nagyon megdöbbentett. Lehet, azért hallgattam, mert biztos voltam benne, hogy Tibi kifejezi a titkos hungarológus e nézetéről a véleményét. Hisz eleven bennem még az a meggyőződés – amit, azt is mondhatom, Tibivel, meg a többi barátommal közösen alakítottunk ki –, hogy Erdély békéjét csak a románokkal való kiegyezés hozhatja el. És hát az közhelyszámba ment a körünkben, hogy a Groza típusú román ember áll hozzánk a legközelebb. Talán nincs kortársam, akinek ne lenne Grozával kapcsolatos szívderítő története, tapasztalata. Nekem akkor hirtelenében Octavian Grozával egy, a hetvenes évek végén volt bécsi találkozásom jutott eszembe. Groza fia Románia bécsi nagykövete akkor. Na és hát ott járván, kötelességből is felmentem a követségre. Nagyon kedves volt. Ne haragudj – mondotta –, hogy nem beszélek veled magyarul. Rég nem beszéltem, és nem szeretnék makogni. Pedig édesapám mindig azt mondta nekünk: gyerekek, tanuljatok meg magyarul, mert Magyarország számunkra híd nyugat felé.

De mondom: Tibinek nem szóltam. Talán mert láttam, hogy még mindig tuskodik önmagával: mondja-e, s ha igen, mennyit mondjon. Megéreztem tehát, hogy barátom zavarban van. Arra is ráéreztem később, hogy mellébeszél. Tibi szigetelőelem most köztem és az ellenségem között.

Istenem! – gondolkodtam el – hisz Ceaușescu alatt szinte valamennyien ezt a szerepet játszottuk. Próbáltuk megóvni az embereket attól, hogy valódi helyzetükre rádőbbsenjenek, mert úgy éreztük, ez olyan drámai eseményekhez vezetne, amelyből mi, kisebbségiek kerülnénk ki vesztesen. Próbáltuk elviselhetővé tenni az elviselhetlent, hogy túléljük a nehéz helyzetet. Hisz azt már minden normális ember tudta, hogy így vagy úgy változnia kell a világnak. Tudhattuk ezt abból is, ami Magyarországon történt a Kádár-időszakban, s ami számunkra akkor édeni állapotnak tűnt.

Na és ezt követően én még ittam egy pohárral, és elkurvultam. Azt mondtam magamban: meg kell tudnom, hogy ki az a hungarológus, de mindeneelőtt azt: mit mondott rólam, hogy Tibi így kiborult tőle.

– De hát végül is mit mondott rólam az az ipse? – törtem rá frontálisan.

Tibi lehajtotta a fejét.

– Lényegében semmit.

– Meg vagy bolondulva? És akkor mit hülyítesz engem itt egész este?

– Nem hülyítelek.

– Úgy viselkedsz, mintha legalábbis arra döbbsentél volna rá, hogy gyilkoltam.

– No ne túlozz.

Végül aztán megadta magát.

– Mikor vége volt a kongresszusnak, azt mondtam az illetőnek: gyere, menjünk át Lajoshoz, itt lakik a szomszéd utcában, és mindig olyan boldog, mikor erdélyi barátai felkeresik.

– És?

– És az illető arca elsötétült. És azt mondta: én ahhoz az alakhoz be nem teszem a lábamat.

– Nafene!

– Próbáltam faggatni: történt közöttetek valami?

– Mit mondtott?

– Azt mondta: ha barátod, akkor elégedj meg ennyivel.

– Ezt mondta?

– Ezt.

– Hát lényegében tényleg nem mondott semmit. Csak a hátamba döfött egy nagy kést. Úgy is, mint hungarológus.

– Nézd, én is éreztem, hogy szörnyűség történt – vallotta be Tibi.

– És mégsem mondd meg a nevét, hogy legalább előttem próbáljam magam tisztázni.

– Ne kérj ilyesmit tőlem – rimázkodott Tibi. – Különben sem kell előttem magadat tisztáznod, hisz egymás életének tanúi vagyunk.

– De látom, mégis megzavart az ügy...

– Igen, mert nem értem.

Kezdett a dolog nagyon bosszantani. Persze, hiszen én értem, hogy ő becsületes, de akkor nekem is fel kellene tennem a kérdést: kihez akarsz becsületes lenni? Hiszen az életben a becsület nem lehető fel kristályos formában.

Nem erőszakoskodtam. Megtöltöttem a poharakat. Tibi kiitta az övét, majd azonnal újra töltötte.

Láttam rajta, hogy ha most inszisztálnék, mindent bevallana. Nem tettem. Azt hiszem, büszkeségből.

Nem sokkal később aztán lefeküdtünk. Elalvás előtt Tibi hosszan rotyogott, de én nem nagyon figyeltem rá. Arra emlékszem, hogy a nemrég elhalt írókollégáról és közös barátáról beszélt. Hogy ő nem is tudott a Bajor Bandikó lelki zavarairól. Annyit tudott csupán, hogy marékszámra eszi a nyugtatókat, és hogy az italt sem veti meg.

Furcsa módon azonban erre is csak reggel lettem figyelmes. Hajnalban, amikor felébredtem, és nem tudtam visszaaludni. És újragondoltam az este történeteket. És akkor különös gondolatom támadt. Mert ez nálam már megvan, hogy – úgy tűnik, főleg reggelente – meglepnek bizonyos gondolatok. Mondhatnám, olyan nem szokványos gondolatok. Vagy ez, ami ezen a reggelen reám tört, nem is gondolat, hanem kérdés? Más néven: gyanú?

Elég annyi, alig vártam, hogy Tibi kinyissa a szemét. Még zajongtam is egy keveset, hogy siettessem az ébredését. Mikor aztán az esemény bekövetkezett, minden bevezető nélkül törtem rá a kérdéssel:

– A hungarológus mesélt a Bajor Bandi dilijéről?

Kicsit gondolkozott, hogy honnan is jöhet ez a kérdés, de mielőtt mindent megértett volna, válaszolt.

– Igen, ő, miért?

De a válaszban benne volt az esti több liter bor is. Tehát az, hogy nem nagyon tudja, a kérdés mire való célzás.

– Csak úgy megkérdeztem – feleltem unottan.

Nem értette, de nem is nagyon fárasztotta magát, hogy megértse, inkább még szundított egy kicsit.

Én azonban felkeltem, és elhatároztam, hogy sürgős dolgom van a szerkesztőségben.

Ugyanis péntek volt, amikor Jóska is bent szokott lenni a redakcióban. És ez nekem már ekkor nagyon fontos körülménynek tűnt.

\*

Reggeli után jelentettem be neki, hogy mi a gondom. Mármost, hogy be kell mennem a redakcióba, és azt is hozzátettem: szívesen venném, ha elkísérne.

– Örömmel – lelkesedett Tibi. – Én Jóskát nemcsak azért tisztetem, mert parlamenti képviselő, hanem azért is, mert mindig olyan volt, mint mi.

Jóskát én sem elsősorban azért szerettem, mert főszerkesztő, de a Tibi válasza mégis meglepett. Mi az, hogy olyan, mint mi?

– Mintha ő is kisebbségi lenne – felelte Tibi, fizikustól talán meglepő beleérzéssel.

Nevettem rajta, pedig a válasza telitalálat volt, amit nem felejték el egyhamar. Annál is inkább, mert ezzel a bemozdással mintha magyarázatot nyert volna a Jóskához fűződő több évtizedes barátságom.

Különben a szerkesztőség rám mindig jó hatást tesz. Életem nagy része telt el szerkesztőségben. És ez az itteni azon ritka közösségek közé tartozik, amelyek az én erdélyi lelki kikötőimre emlékeztetnek. Mert Lacika, a szerk.-biz. elnök nem sokat szól, de a szeme annál beszédesebb. Sanyika, a helyettes főszerkesztő úgy mosolyog, mintha azt mondaná: semmi baj, Huszárúr, valahogy csak lesz!

A lányokról már nem is beszélve. Hisz Jutka azonnal hozza a kávé, és azt is megkérdi halkán, hogy Irmike jól van-e. Marika mikor átmegy a termen, orvul megsimogatja a buksimat, amivel azt mondja: Isten hozott közénk, Sanyi bácsi. Erzsike, Erzsike a pénzügyminiszter. Ő az adószakértő. Őt én simogatom. Szóval, mindez azért omlik a tudatomban alá, mert ez a redakció oázis számomra a – merjem kimondani? – kissé sivatagos Szegeden. Szellemiekre gondolok itt. Még inkább érzelmiekre.

De ezzel már azt is jeleztem, hogy a társalgás milyen magától értetődően indult.

– Hungarológia? – kérdezte Jóska. – És te miért hiányzol onnan, Lajos?

Tettem valamiféle mozdulatot, amivel jeleztem, hogy ezek olyan ibolyántúli kérdések. És akkor Jóska a segítségemre sietett, mert ő egy ilyen.

– És én? – kérdezte.

Erre nem tudott válaszolni senki.

– De ki volt akkor ott? – érdeklődött Sanyika, aki irodalomtörténeti doktori címét nem említve, amúgy egy bájos érdeklődő.

– Sokan és sokfelől – bizonygatta Tibi. – Szinte az egész világ jelen volt.

És a szervezés védelmében azt is elmondta, hogy az milyen tökéletes volt. Hogy ketten aludtak egy szobában. Hogy az ebéd meg a vacsora, meg a minden milyen remek volt.

– Te kivel aludtál? – kérdezte akkor Jóska önkéntelenül.

– Én? – kérdezte Tibi, és csak pillanatig habozott. – Én a Vistai Jancsival. Ismered?

– Vistai? – kérdezte Jóska kissé halkabban és szempillája alól, mintha engem figyelt volna.

– Igen – bizonygatta Tibi –, a hetvenes évek elején ő volt a Népművelés című bukaresti képeslap főszerkesztője.

Jóska még halkabb lett.

– Akkor a hatvanas évek közepén ő a bukaresti sajtócenzúra egyik magyar munkatársa...

– Erről nem tudok – mondotta Tibi olyan könnyedén, mint aki leseper magáról valamiféle porszemet.

– Tudom én – válaszolta Jóska, kissé mintha dacosabban.

– Biztos, hogy ugyanarról az emberről van szó? – kérdezte Tibi, most már a szobatárs védelmében.

– Hát ha Vistai cenzor volt és főszerkesztő lett, mint mondod, akkor egészen biztos – érvelt Jóska.

Tibi kissé kellemetlenül kezdte érezni magát, mert támadásba lendült.

– Ezzel egyáltalán nem győztél meg. Ne haragudj.

– Nem? – kérdezte Jóska. – Na hát akkor majd meggyőző téged az én igazam felől a barátod.

– Miféle barátom? – horkant fel Tibi.

– Lajos – mondotta Jóska, és rámutatott.

Csend lett. Furcsa és különös csend. Olyan, hogy abban már én is meg kellett kérdezzem:

– Józsikám, te ezt hogy érted?

– Lajoskám, hát te ilyen feledékeny vagy? – kérdezte Jóska az olyan emberek egyenességével, aki úgy érzi, a múltból nem hozott át terheket, és a jelenben nincsenek adósságai. Én azonban Magyarországon kitarított vagyok. És csak a félreértéstől való félelem gátol abban, hogy kijelentsem: súlytalanabb lettem, mint a Ceaușescu-féle Romániában, ahol nemzetiségi képviselőt jelentettem, itt azonban nem jelentek semmit. Legfennebb egy jobb sorsra vágyó nép számára teherként. Éppen ezért kérdeztem meg – szándékom szerint –, helyzetemre Jóska is figyelmeztetve:

– Egész pontosan mire gondolsz, Józsikám?

– Ejnye, ejnye – mondta akkor Jóska, mert ő megengedhetett magának ennyi játékoságot. – Hát például a Bajorúrra.

Ezt aztán még kevésbé akartam érteni, hiszen a Bandikóról írott nekrológomat Jóska adta közre. És abban is – mint manapság minden szövegemben – ügyeltem arra, hogy a kettőnk közötti baráti viszony az ő, rólam írt szövegeiből derüljön ki. Ne fordítva, mert én ma egy gyanús elem vagyok. Egy volt bolsevista. Aki mártírnak játssza ki magát.

– Emlékszel? – folytatta Jóska, merthogy talán ő is ráérezett lehetetlen helyzetemre. – Emlékszel, hogy hatvankilencben, amikor még kolozsvári lakos voltál, és mi épp nálad jártunk, Bandi nagyon rossz állapotban volt?

– Hát már hogyne emlékeznék – feleltem –, hisz ott tárgyaltunk róla az én akkori Szamos-parti lakásomban.

– Hát erről van szó! Amikor levelet írt a pápának!

– Persze – kiáltottam közbe –, bár az az érdekes, hogy nekünk, kolozsvári barátainak erről sosem beszélt.

– Oka volt rá – mondotta Jóska. – Ugyanis ő nagyváradi ifjúkorában még nagyon buzgó katolikus.

– Igen, hát ezt tudom. Sőt utólag azt is megtudtam, hogy az általad említett pápának írt levélben feloldozást kért azért, hogy kommunista igéket hirdet.

– Honnan tudod?

– Ezek szerint tőled...

– Helyben vagyunk – mondta Jóska, aki akkor már úgy viselkedett, mintha egy iskoladráma szereplői volnánk. – Az általa írt levelet mi kellett volna postázzuk, innen Szegedről Rómába. Mert Bandikó nagyon jól tudta, hogy a román postára ebben az ügyben nem számíthat. A pápa helyett a szekus miniszterhez kerül a levele, aki nem az a kimondott megbocsátó alak.

– Most már minden világos – mondtam akkor, mert úgy éreztem, nem tagadhatom le a közel negyedszázaddal ezelőtti eseményeket.

– Na hát akkor világosítsuk fel Tibi barátunkat is – kapott a szón Jóska, aki szemmel láthatóan és egyre inkább úgy kezelte az egészet, mint valami kedves anekdotát.

Tibi nevetett, és a személye iránti bizalomnak fogta fel a diskurzust. Mint ahogy Jóska részéről az ügynek valóban volt valami enyhén tréfás, de alapjában mégis baráti indíttatása. Csak én mosolyogtam úgy, mint egy fakutya, mert én már tudtam, hogy ebben a történetben nekem nem szabad szerepet vállalnom.

Jóska nem erőszakoskodott. Feltehetően – ősz fejemre való tekintettel – az emlékezőképességemben támadtak kételyei. Ezért aztán italt, kávéat hozatott a lányokkal, és ő maga kezdte mesélni a történeteket.

– Mi akkor írószövegségi cseregyerekek voltunk Romániában. Ami, tudod Tibi, hogy mit jelent, hisz így volt ez akkor minden közintézményben, az egyetemen is. Tehát adtak melléd egy tolmácsot, aki vezetett, fizetett, és ha kellett, fordított is. De Erdélyben mi nagyon jól megértettük egymást, mert Huszárúr már akkor is elég jól beszélt a nyelvet.

– Értem, értem – morogta Tibi.

– Nem tudom, te mit értesz, de a mi tolmácsunk még a véécáját is nyitva felejtette, ha odakényszerült, ami azt igazolja, hogy valóban fordított, de nem nekünk, és nem is románból magyarra.

– Tudom, hogy mire gondolsz – békéltette Jóska Tibi. – Én is tele voltam, sőt vagyok ma is efféle gyanús alakkal.

Jóska valósággal közbekiáltott.

– De én nem gyanakodtam! Mit és kire? És nem utolsósorban: mire? Hisz valóban nem akartunk mi semmi rosszat. Ha a hatalom tudni akart volna rólunk lényeges dolgokat, akkor azt kellett volna mindenekelőtt megtudnia, hogy a szerkesztőség minden év március 15-én megkoszorúzta annak a szegedi Széchenyi téri házának az emléktábláját, amely arra emlékeztet, hogy Kossuth és Bălcescu negyvenkilencben ott találkozott. Én ebben a tudatban éltem. Hogy én ez vagyok. Ez az én identitásom, és hogy amikor szegény beteg Bajor Bandi levelét átveszem, akkor egy szenvedőn segíték. Hiszen milyen kára lehet abból Romániának, ha a pápa Bandit feloldozza? Mondd: milyen kára lehet?

– Hát semmilyen – válaszolta Tibi kényszeredetten, mint aki tudja, hogy válaszával egy formalitásnak tesz eleget.

– Na, itt vagy te tévedésben! – kiáltott fel Jóska.

– Én? – csodálkozott Tibi. – Miért én?

– Folytasd, Lajos – intett felém Jóska.

Én azonban nem szóltam.

– Hát miért nem mondd? – rivallt rám Jóska. – Hiszen neked is bajod volt belőle!

A válasz nekem nagyon jól jött, és ezért esdekelve mondtam:

– Éppen ezért. Ezért kérlek, Jóska, hogy meséld el te úgy, ahogy történt.

– Hát nem értelek – felelte a barátom –, de elmondom. Pontosabban, emlékeztetlek a történetekre, és kérlek, szólj, ha nem úgy mondom, ahogy történt.

Bólintottam. Talán valami mozdulatokat is tettem. Nos, már csak arra emlékszem, mindent elköttem, hogy ne úgy nézzen ki, mintha a vita kirobbanásában bármiféle részem lett volna.

– Emlékszel, másnap mivel állítottam be a Szamos-parti lakásodba: eltűnt a Bajor Bandi levele...

– Igen, erre emlékszem.

– Ez nekem kevés – válaszolta Jóska –, hiszen akkor te mondtad ki azt a döntő szót, amitől végül megnyugodtam: gyerekek, ez a szekuritáté műve. Ne ugorjatok be a provokációnak. Ti nem követtetek el semmit, lássuk, ők mit lépnek. Itt legfennebb szegény Bandikó kerülhet bajba. De azt én nektek megírom, és akkor ti otthon nyilvánosságra hozhatjátok az egész gazemberséget. Erre úgy emlékszem, mintha tegnap lett volna. Kivittél a Szamos-partra, a lakásban nem beszéltél. Azt is megmondhatom neked most, hogy abban a pillanatban én azt hittem, hogy te megjárászod az üldözött vadat.

– És? – kérdezte Tibi annak az embernek az unottságával, aki szeretne már túl lenni ezen a dimenzionált eseten.

– És? – kérdezte Jóska kedélyesen. – És akkor jött az élet nevezetű költőtárs, és tovább írta a költeményt.

– Tehát akkor ez az egész költemény? – kérdezte Tibi egy sajátos belső ellenkezéssel, amit rajtam kívül senki sem értett. – Költemény? – ismételte meg a kérdést, mert azért mi, erdélyiek mégis, minden bajban próbáljuk valahogy menteni a helyzetet.

– Hát ezt dönts el te magad – mondotta Jóska, aki nem érezte át ezt a sajátos erdélyi szorongást, és aki a saját szavaiban való kételkedésnek hitte a Tibi kérdőjeleit.

– Én arra emlékszem, hogy másnap elutaztatok – mondottam, lehet, csupán azért, hogy Jóska mellé felsorakozzak.

– Úgy van!

– Mégpedig vagy két nappal hamarabb, mint ahogy az írószövetség tervezte – folytattam.

– Na, itt a regény folytatása! – mondotta Jóska. – Köszönöm, hogy ezt kimondtad – bólintott felém –, mert ez döntő momentum.

– Én azt hiszem, hogy túl nagy jelentőséget tulajdonítunk egy olyan ügynek, ami akkoriban abszolút nem volt egy novum – mondotta Tibi unottan.

– Azt mondd? – kérdezte Jóska.

– Emlékszem, abban az időben Bay Zoltánnal is leveleztem, akiről nem kell mondanom, hogy nemzetközileg ismert amerikai tudós, és az ő levelét is csak nagy késséssel vagy egyáltalán nem kaptam meg.

– Hát akkor van hozzád egy kérésem – mondotta Jóska, és a nagyobb nyomaték kedvéért megtöltött minden poharat. – Hallgass végig.

– De kérlek, hát ez természetes... Ezt is csak azért mondtam, hogy a tények helyre rázódjanak.

– A rázódás most valóban aktuális, mert vonaton ülünk. Itt történik a dráma. Ugyanis a kolozsvári szekunak az én megítélésem szerint, nem volt ideje értesíteni a határvédelmi szerveket, és mikor a vonatunk Biharpüspökibe ért, és az előre jelzett nevek az útleveleken megjelentek, leállt a vonat. És állt jó két órát.

Tibi unalmában még bekapott néhány kortyot, szándékolt önfeledtsége tehát fokozódott. Sőt, a fizikusi ösztöne is, ami arra intette, hogy ezeknek a jöttment irodalomároknak megmutassa: milyen egy európeér értelmiségi, és ezért csak úgy kibökte:

– Hogyhogy?! Két órát? Miért?

– Na látod – felelte Jóska –, ezt kérdeztük akkor mi is. Persze, csak az elején. Mert aztán már nem mi kérdeztünk, hanem ők kérdeztek, mégpedig nagyon érdekes dolgokat.

– Ki az az ők? – így Tibi.

– A határőrök. Szóval az egyenruhások. Mert tőlem lehetnek akár vámosok is, hiszen nem ismertem az egyenruhák közötti különbséget.

– És mit kérdeztek?

– Furcsa dolgot – mondotta Jóska. – Például azt, hogy hol az a levél, amit Kolozsváron nekünk átadtak?

– Ezt kérdezték?

– Ezt.

– És ők honnan tudták, hogy nektek levelet adtak át Kolozsváron?

– Hát – mondta akkor Jóska, némiképpen gúnyosan – ezt azért még egy atomfizikusnak is sejténie kellene.

– A tolmáctól? – kérdezte Tibi ösztönösen.

– Na hallod! – vágta rá Jóska. – Hiszen ez benne van az einsteini képletben... Várj csak, mivel egyenlő a tömeg szorozva gyorsulás?

– Hát én nem akarlak téged bosszantani – vágott vissza Tibi –, de ez nem is annyira törvénytörő, mint sablonos. Ilyesmiről mi rengeteget tudnánk neked mesélni. Én is, Lajos is, mi mind.

– Tehát akkor elhiszed, hogy egy órán keresztül kutattak bennünket?

– Mért ne hinném el – bosszankodott Tibi. – Azt hiszed, hogy mi nem voltunk ilyen helyzetben?

– Nem tudom – felelte Jóska –, én csak azt tudom, hogy a brigádban volt egy magyarul tudó vasutas is. Aki mikor látta, hogy darabonként rázzák ki a gatyánkat, kiment a fülkéből.

– Szép tőle.

– És mikor a kommandó elment, egyedül visszajött. És tudod, mit mondott: jelszék fel őket! Én még ilyesmit nem is láttam. Ezt valaki megrendezte maguknak.

– Megszólt benne az elfojtott magyar – értelmezte az esetet Tibi.

– Nem volt magyar! – kiáltott fel Jóska. – Helytelenül beszélt magyarul. Ember volt!

– Igen – mondotta Tibi, mint aki tudja, hogy ilyen is van.

– Ez nagyon szép! – jegyeztem meg. – Ezt te eddig nekem nem is mondtad.

– Lehet, hiszen valósággal belebetegedtem az ügybe. Azt hiszem, ez volt addigi életem legnagyobb külpolitikai megrázkódtatása.

– Erről én is tanúskodom – szólt meg doktor Sanyika –, mert erről nekünk is sokat mesélt.

Laci, az elnök nem szólt, de szeme csillogásában látszott, hogy egyetért minnennyel.

– Jó, de ki volt az az illető? – kérdezte Tibi, aki a nagy egyetértés közepén és Erdélyhez való hűsége okán úgy érezte, hogy vesztesen került ki a küzdelemből. – Ki volt a tolmács? Mert lehet, hogy meglepődtek: én is írtam jelentést a szekuritáténak arról, hogy külföldiekkel mit beszélgettem.

– Erre vonatkozólag törvény is volt – sorakoztam fel most már Tibi mögé. – Ha hozzájutnék, akár kötetet csinálhatnék az úgymond feljelentéseimből.

– De csinálnál! – csapott le rám Tibi.

– Csinálnék – feleltem kissé bátortalanul. – Persze itt-ott lábjegyzetelni kellene a dolgot. Olyan esetekre való tekintettel, amikor a delikvensnek, mint Jóskaéknek is, a Szamos, vagy másoknak a Dimbovica partján magyaráztam meg a lehallgató közelében talán nem egészen érthető viselkedésemet.

– Tehát itt nem is a szekuritátéről van szó – mondotta Tibi –, hanem a tolmács emberségéről.

– Így van! – értett vele egyet Jóska.

– Mert én nem védem a szekuritátét, hiszen zaklattak engem is, meg Lajost is, meg sokunkat eleget. De miattunk nem állították meg a vonatokat a határon! Így van? – nézett rám.

– Így van.

– Tehát akkor a kérdés természetes: ki volt az a tolmács? Mert itt most már többről van szó, mint egy ember tisztességéről. Itt arról is szó van, hogy mi eszközei voltunk-e a román államvédelemnek, vagy inkább áldozatai?

– Pontosan! – bólintott Jóska.

– És akkor miért nem válaszolsz a kérdésemre?

– Hát, ha akarod, válaszolhatok...

– Egyáltalán, ismerjük mi azt a csibészt?

– Hogyne ismernétek.

– Én is ismerem? – kérdezte Tibi most már talán azért, hogy Jósának kibúvót teremtsen, hisz ő nagyon jól tudta, hogy a mi erdélyi életünk bonyolult.

– Te is – válaszolt akkor Jóska egyenesen.

– Ki az?

– Vistai.

– Jancsi?! – kérdezte alig hallhatóan Tibi.

– Hát, ha neked Jancsi, akkor Jancsi...

Tibi – jaj, ebben a percben őt nagyon megszerettem – rám lopott egy pillantást. És esküszöm, hogy – lehet, csak a tudatom rajzolta oda – könnyű volt a szemében. Sőt aztán mosoly is. Azért mondom, hogy félős: az egész csupán bennem zajlott le.

Ezt követően már nem emlékszem, mi történt. Mert azóta azért eltelt pár hónap. Azt tudom, hogy egyszer Tibi megnézte az óráját, és hozzám fordult:

– Mennünk kell.

És arra is, hogy akkor eljöttünk.

És még valamire: hogy erről az ügyről közöttünk sosem esett szó. Nem is fog. Mással is megcsik az efféle.